

کودک هفتادساله

به یاد منوچهر احترامی و آثارش در ادبیات کودک و نوجوان

فاضل ترکمن

سارقان ادبی قرار گیرد. کاری که احترامی در حوزه شعر کودک انجام داد، کاری بود تأثیرگذار؛ چه از نظر منتقدان و چه از نظر طرفدارانش. او می‌گفت: بیش از ۱۲۰ ناشر کارهای "حسنی" اش را بدون اجازه چاپ کرده‌اند!

خود احترامی در یکی از مصاحبه‌هایش در مورد تقلید بی‌حد و مرز از آثار حسنی گفته است: «کار چاپ و نشر در کشور ما بی‌نظم‌تر از این حرف‌هاست. از این شخصیت خیلی استفاده شد، خیلی تأثیر هم نمایش داده شد. اگر هم اعتراض کردیم، گفتند ما تغییرش داده‌ایم یا زیاد و کمش کرده‌ایم. یا در تلویزیون بارها از روی آن کار شده؛ اعتراض کردیم، که در جواب گفتند تو هم برو روی هاج زنبور عسل‌ما کار کن! این مسئله قدری اخلاقی است. در آمریکا و اروپا اگر شخصیتی را در داستان و شعر خلق می‌کنند، همه به او احترام می‌گذارند؛ ولی این‌جا همه از روی آن اثر کپی می‌کنند. در صنایع هم به همین درد مبتلاییم. اجاق گاز می‌سازند به یک شکل و اسم دیگری روی آن می‌گذارند؛ پس این به خلقیات ما باز می‌گردد.»

اما بشنوید راز محبوبیت فراگیر شخصیت حسنی را از زبان نویسنده‌اش: «در منظومه‌های حسنی از وزن ترانه‌ای یا غیرعروضی ایرانی استفاده کردم. در واقع متن ریتمیک بود و دارای فرم هجایی و به همین خاطر خوب در کلام می‌نشست؛ علاوه بر وزن موسیقایی جذاب و عامه‌پسند کار، تصویرسازی حرفه‌ای غلامعلی لطیفی در به شهرت رسیدن حسنی مؤثر بود و گمان می‌کنم اگر کسی به غیر از لطیفی این تصویرسازی را انجام می‌داد، حسنی‌های من تا این اندازه موفق نبودند.»

من اما تصور می‌کنم طنز کلامی منظومه‌های حسنی، بیشترین سهم را در موفقیت این آثار داشته است. در دوره‌ای که بیشتر فعالان کودک و نوجوان از نگاهی بالا و با زبانی خشک و نصیحت‌وار به سرودن اشعار کودکانه می‌پرداختند، احترامی نصیحت‌های خود را در قالب شیرین طنز ریخت و به خورد مخاطبان‌ش داد. مثلاً در کتاب حسنی نگو به دسته گل وقتی می‌خواهد به بچه‌ها دو تصویر متضاد از آدم‌ها، یعنی خوب و بد (کثیف و پاکیزه) بدهد، با زبانی نمکین و استفاده از قافیه‌هایی تازه و طرب‌انگیز مثل کلمات «عموم» و «حموم» می‌گوید: «لفلی گفت: من و داداشم و بابام و عموم/ هفته‌ای دوبار می‌ریم حموم/ اما تو چی؟...» با این توضیح طبیعی است که

سیبل‌هایش را که از دور می‌دید، گمان می‌کردی با پیرمرد کلیشه‌زده و کلاسیکی از عهد قجر طرفی که از مرز سعدی‌ها، مولوی‌ها و حافظ‌ها جلوتر نرفته است! اما وقتی کنارش می‌نشستی و با او به گفت‌وگو درباره ادبیات می‌پرداختی، تازه می‌فهمیدی پشت هر تار آن سیبل چه اطلاعات روزآمدی نهفته است. هرچند متعلق به نسل‌های دور بود، اما مثل بسیاری دیگر از همقطاران‌ش پیر فکر نمی‌کرد. کودک درونش هنوز نفس می‌کشید و تفکراتش در هر زمینه‌ای جوان و سرزنده بود. او با مختصات آثار سهراب سپهری، فروغ فرخزاد، احمدرضا احمدی و دیگر شاعران معاصر همان قدر آشنایی داشت که با ویژگی‌های آثار شاعران کلاسیکی چون عطار، مولوی، حافظ و... او به معنای واقعی کلمه «همه‌فن‌حریف» بود و شاید به همین خاطر بچه‌ها را بهتر از هر کس دیگری می‌شناخت؛ آنها را با بایدها و نبایدهای خشک سایرین نصیحت نمی‌کرد و بازیگوشی را جزئی انکارناپذیر از وجودشان می‌دانست.

دارم از منوچهر احترامی حرف می‌زنم. هنرمندی که فعالیت‌های ادبی‌اش گسترده است و از جهات مختلف قابل بررسی: شعر، نثر، داستان، طنز، روزنامه‌نگاری و تدریس و تحقیق؛ آن هم در هر دو حیطه سنی کودک و نوجوان و بزرگسال.

در این یادداشت اما می‌خواهم درباره کارنامه احترامی در حیطه ادبیات کودک و نوجوان صحبت کنم؛ چرا که این بُعد نزد همه دوستداران و طرفداران او اهمیت زیادی دارد. هر چند تعدادی از منتقدان ادبی برای مجموعه‌های کودکانه او و بخصوص «حسنی»‌هایش ارزش ادبی خاصی قائل نیستند، اما تعداد کثیری از منتقدان ادبی - که سال‌هاست در حیطه کودک و نوجوان فعالیت می‌کنند - آثار کودکانه او را تنها منظومه‌های اخلاقی تاریخ مصرف‌داری نمی‌دانند که در دوره‌ای از زمان‌ها سروصدا کرده و مثل تبی باشد که فروکش کند!

یکی از این افراد مصطفی رحماندوست است که می‌گوید: «منوچهر احترامی در زمان خود یک اتفاق بود و آثارش در حوزه کودکان، حرکتی ویژه محسوب می‌شد. احترامی اگرچه خیلی دیر وارد عرصه ادبیات کودک شد، ولی تسلط بر ادبیات عامیانه و فولکلوریک و مطالعات عمیقش در حوزه ادبیات کهن سبب شد خیلی زود جای خود را در این زمینه باز کند و آثارش مورد تقلید بسیاری از

از میان کتابهای کودک و نوجوان

خردسال و کودک

- بچه‌ها و مورچه‌ها. فروغ منصوری. تصویرگر: پریسا رسولی. انتشارات مهر کوروش، ۱۳۸۶. ۱۶ ص. ۷۰۰۰ ریال.
- جن شیشه‌ مربا. آنی دالتون. ترجمه‌ بیتا ابراهیمی. انتشارات هرمس، ۱۳۸۷. ۷۶ ص. ۹۰۰۰ ریال.
- دیو کوچولو و بچه‌ آدم. عزت‌الله الوندی. تصویرگر: علی نامور. نشر قو، ۱۳۸۷. ۲۴ ص. ۱۶۰۰۰ ریال.
- ماجراهای آورین. لادن جوانی. انتشارات هورشاد، ۱۳۸۶. ۱۲ ص. ۳۵۰۰ ریال.
- وقتی خیلی کوچولو بودم. فریبرز لرستانی. تصویرگر: آریتا آرتا. انتشارات به‌نشر، ۱۳۸۵. ۳۶ ص. ۶۰۰۰ ریال.

نوجوان

- الینا، تامورا پیرس. ترجمه‌ پروین جلوه‌نژاد. انتشارات هرمس، ۱۳۸۶. ۲۴۳ ص. ۲۲۰۰۰ ریال.
- انتقام کوتوله‌های باغچه. آر. ال. استاین. ترجمه‌ مهرانگیز نکوروج. تهران: گل‌آذین، ۱۳۸۸. ۱۴۸ ص. ۲۰۰۰۰ ریال.
- تویبا و فرشته. سوزانا تامارو. ترجمه‌ هاله ناظمی. انتشارات هرمس، ۱۳۸۶. ۱۱۳ ص. ۱۴۰۰۰ ریال.
- در آفریقا همیشه مرداد است. مارچلو داورتا. ترجمه‌ ثریا ایرانی کرمانی. نشر الکا - قصیده‌سرا، ۱۳۸۶. ۱۲۸ ص. ۱۹۰۰۰ ریال.
- در باغ بزرگ باران می‌بارید. احمدرضا احمدی. تصویرگر: نرگس برومند. نشر افق، ۱۳۸۷. ۳۶ ص. ۲۵۰۰۰ ریال.
- در پناه ایزدبانو. تامورا پیرس. ترجمه‌ پروین جلوه‌نژاد. انتشارات هرمس، ۱۳۸۷. ۲۱۹ ص. ۲۵۰۰۰ ریال.
- قصه‌ روزنامه‌جات عهد بوق. سید علی کاشفی خوانساری. نشر هوا، ۱۳۸۷. ۱۴۸ ص. ۲۴۰۰۰ ریال.
- ماجراهای اسپایدرویک. هانی بلک و تونی دیتلریزی. ترجمه‌ محمد قصاب. نشر افق، ۱۳۸۷. ۱۴۴ ص. ۳۰۰۰۰ ریال.
- ماکارونی روی سقف. آنت کلیهر. ترجمه‌ بیتا ابراهیمی. انتشارات هرمس، ۱۳۸۷. ۱۲۳ ص. ۱۵۰۰۰ ریال.
- محفل فیلسوفان خاموش. نوراک و ویتوریو هوسله. ترجمه‌ کوروش صفوی. انتشارات هرمس، ۱۳۸۷. ۲۸۰ ص. ۳۰۰۰۰ ریال.
- مسابقه‌ پرواز. آر. ال. استاین. ترجمه‌ مهرانگیز نکوروج. تهران: گل‌آذین، ۱۳۸۶. ۱۴۸ ص. ۱۵۰۰۰ ریال.
- مواظب آدم برفی باش. آر. ال. استاین. ترجمه‌ مهرانگیز نکوروج. تهران: گل‌آذین، ۱۳۸۷. ۱۴۸ ص. ۱۵۰۰۰ ریال.

یکی از ریشه‌های شهرت و محبوبیت «حسنی» را در طنز موجود در این اثر بیابیم.

احترامی در طنزنویسی برای نوجوانان نیز به اندازه‌ طنزهای کودکش مخاطب داشت و در زمانی که صفحه‌ طنز «بچه‌ها من هم بازی» را در هفته نامه‌ بچه‌ها... گل آقا برای نوجوانان راه انداخت، با استقبال خوبی از مخاطبان این گروه سنی مواجه شد و حتی گروهی از مخاطبان به تقلید از این سبک طبع آزمایی کردند و با نام «از روی دست پورنگ» آثارشان را در این مجله به چاپ رساندند. ایجاز در کلام، مهم‌ترین مشخصه‌ نوشته‌های «بچه‌ها من هم بازی» بود. ایجازی که با شیطنت و بازیگوشی‌های شخصیت‌های خاکستری این داستان‌ها آمیخته شده بود. احترامی در سال ۱۳۸۶ به خاطر همین نوشته‌ها، برنده‌ جایزه‌ جشنواره «کتاب سال سلام بچه‌ها و پوپک» شده بود.

موش دُم بُریده، گریه‌ من نازنازیه، عروسی خاله سوسکه و آقا موشه، سلیمان بابا سلیمان، خروس نگو یه ساعت، کرم ابریشم و مهمان‌های ناخوانده از دیگر آثار منوچهر احترامی است که همگی‌شان مانند منظومه‌های حسنی بسیار عامه‌پسندند. حالا که به پایان این یادداشت رسیده‌ام، حتماً به من حق می‌دهید که منوچهر احترامی را بابت همه‌ تلاش‌هایش در ادبیات کودک و نوجوان، «کودک هفتاد ساله» بنامم و از روح مهربانش بخواهم که ما را هم به بازی‌های کودکانه‌اش راه دهد!

منابع

- حسنی نگو یه دسته گل، سروده‌ منوچهر احترامی، تصویرگر: غلامعلی لطیفی.
- گفت و گوی هاجر ده‌بزرگی با منوچهر احترامی، چاپ شده در ماهنامه‌ گزارش، ش ۲۰۳.
- خبرگزاری ایسنا.